

Oponentský posudok

na habilitačnú prácu PaedDr. Eleonóry Mendelovej, PhD. k téme „ Súčasná rodina v edukačnej reflexii “ (160 s. + 3 s. príloh)

Rodina znamená a stále je vnímaná ako výrazný spoločenský a individuálny fenomén každého človeka. Z jednej strany ako základná bunka spoločnosti so všetkými jej funkciami a úlohami a z druhej strany ako prostredie individuálneho rozvoja, získavania emocionálnych i sociálnych, prvotných podnetov, a životných skúseností. V oblasti spracovávaní tematiky rodiny existujú opäť dve rozdielne cesty a to, z jednej strany, celkové poznávanie významu života a hľadania optimálneho rodinného spolužitia a z druhej strany nemožnosť pre vypracovanie konkrétnych návrhov a odporúčaní, lebo rodina je autonómna inštitúcia, uzavretejšia či otvorenejšia pre vonkajšie vzťahy. Aj z týchto dôvodov bolo spracovávanie habilitačnej práce PaedDr. Eleonóry Mendelovej, PhD. komplikované, zložité a predovšetkým teoreticky i prakticky náročné z dôvodov celkového chápania rodiny a vstupu do jej života. Ale autorka textu habilitačnej práce zložitosť problematiky úspešne zvládla a predložila kvalitne spracovaný materiál s prepojením teoretického základu a empirického poznania. V spracovanom texte je už optimistickejšie nazeranie na rodinu v edukačnej reflexii, lebo v tomto smere je rodina viazaná a prepojená s úlohami zákona o výchove a vzdelávaní č. 245 / 2008 Z.z. v orientácii na plnenie povinnej školskej dochádzky detí a s povinnosťami jej života v zmysle zákona č. 36 / 2005 Z.z. o rodine, ktoré priamo vychádzajú z Ústavy Slovenskej republiky. V Ústave Slovenskej republiky je rodine pozornosť venovaná v článkoch č. 19 a 41. Konkrétne, v článku č. 19, odstavec 2, je uvedené, že „ každý má právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života “ a v článku č. 41, odstavec 1, v ktorom sa konštatuje, že „ manželstvo je jedinečný zväzok medzi mužom a ženou. Slovenská republika manželstvo všestranne chráni a napomáha jeho dobru. Manželstvo, rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona. Zaručuje sa osobitná ochrana detí a mladistvých “. Ale, v nadväznosti na uvedené znenia článkov a odstavcov ústavy, je potrebné si hneď položiť otázku, či skutočne všetky zákonné normy dostatočne pôsobia na rodinný život v zmysle zachovania autonómnosti, rešpektovania vnútorného života rodiny, spoločenskej vážnosti každého rodinného spolužitia v smere potrebného vytvárania sociálnych, ekonomických či spoločenských podmienok zo strany štátu pre pokojné a perspektívne fungovanie rodiny ?

V zmysle spracovanej témy, a v súlade s uvedenými úvahami, sa habilitačná práca PaedDr. Eleonóry Mendelovej, PhD. javí ako komplexná, súvislá, odborne kvalitne spracovaná, ale viazaná na diskretnosť a vnútornú dynamiku rodinného života, ktorého normy a hodnoty sa potom prejavujú aj v prístupe k výchove a vzdelávaniu detí. Hneď na začiatku hodnotenia textu tejto habilitačnej práce je nutné konštatovať výrazné prepojenie odborných znalostí habilitantky PaedDr. Eleonóry Mendelovej, PhD., s jej praktickým pohľadom na rodinu a výchovno-vzdelávacími úlohami v nej, s vlastnými skúsenosťami a širokým rozhľadom o odbornej literatúre, domácej i zahraničnej, o stanoviská a podnety ktorej sa opiera. Celkové kvalitné spracovanie teoretickej časti je pozitívnym

východiskom pre realizáciu empirického výskumu s následným vyjadrovaním stanovísk a prístupov, ale aj podnetov, nie k vnútornému životu rodiny, ale predovšetkým k jej úlohám ako základnej spoločenskej jednotky, v smere výchovy a vzdelávania detí, a v nadväznosti na konkrétne ustanovenia zákonov.

Habilitačná práca je spracovaná v štyroch kapitolách v prepojení teoretickej analýzy i empirického výskumu s cieľom čo najvhodnejšieho prístupu k životu rodín a obsahového zachytenia všetkých súvislostí jej utvárania a funkčnosti v existujúcich spoločenských podmienkach. Východiskovou myšlienkou spracovaného textu je definícia, že „rodina je všeobecne chápaná ako najdôležitejšia, najintímnejšia sociálna skupina, inštitúcia, ekonomická jednotka i ako základný prvok sociálnej štruktúry spoločnosti“ (s. 11). V súlade s touto charakteristikou rodiny sú analyzované prístupy k rodine v meniacich sa spoločensko-ekonomických podmienkach z aspektu interdisciplinárneho prístupu, keď zdôrazňovaný význam rodiny je primárne viazaný na výchovu a vzdelávanie, socializáciu, hodnotovú orientáciu, správanie, utváranie identity, formovanie kultúrnej komunikácie a emocionálnych vzťahov detí v nej spojených s duševným zdravím. Porovnávané sú skúsenosti a prístupy v krajinách V4, ktoré majú v ostatných 50-tich rokoch približne rovnaký spoločensko-politický i ekonomický vývoj. Ale zároveň aj s poukázaním na fakty, že do rodín v týchto krajinách prenikajú prejavy európskej demokratickej spoločnosti v smere nárastu dobrovoľnej bezdetnosti, poklesu sobášov, nárastu rozvodovosti a pod. Je to konštatovanie vyvolávajúce otázku, či uvedené prejavy sú viazané na demokratický režim a život v ňom a keď rodina stráca pôvodnú stabilitu a zameranie, stráca aj pozíciu základu spoločnosti? Tento fakt nie je v texte hodnotený či analyzovaný, ale je uvedené, že rodina sa mení z najstabilnejšieho útvaru na variujúci útvar v zmysle dôrazu na jej ekonomickú aktivitu a úlohy. Faktory, ktoré ovplyvňujú procesy vo vývoji vzťahov v rodine, skutočnosti demokratizácie, individualizácie vzťahov medzi členmi rodiny a pluralizácie života v nej. Postupné zmeny sa prejavujú v celkovej charakteristike a štýle života súčasnej rodiny v zmysle straty ritualizovaných vzťahov, dynamizácie jej hodnôt, rastu diskontinuity generácií, v poklese jej stability a vzájomnej dôvery, narastania silnejšieho plánovania rodiny, zmien v organizácii života rodiny, v rozširovaní dvoj kariérových manželstiev a sekularizácii. Výraznejší dôraz je kladený na materiálne hodnoty a preberanie funkcií rodiny inými inštitúciami ako sú napr. školy, nemocnice, sociálne zariadenia a pod.. Tieto fakty autorka habilitačnej práce kladie do úrovne vplyvu globálnych determinantov. Ale potrebné je zdôrazniť pohľad, že globálne neznamená len euroamerické (západné a slovanské), ale celosvetovo je potrebné vnímať aj prístupy k rodine a jej životu aj v iných civilizáciách, s inými hodnotami, svetonázorovými východiskami, právnymi normami a vzťahmi. V tomto zmysle je vhodné, alebo potrebné, z aspektu globalizácie, prijímať aj rodinné normy z iných civilizácií a získavať nové podnety. Lebo, podľa W. Brezinku (1996), nastáva posun hodnôt od povinnosti a akceptácie k egocentrickým hodnotám sebarozvoja. Hodnotenie platné nielen v celospoločenskom rozmere, ale zároveň aj v rozmere rodiny. Ale mala by byť zdôrazňovaná aj miera zodpovednosti vo všetkých stránkach života rodiny pri tvrdení autorky textu habilitačnej práce - že mali by sme spojiť individuálnu slobodu v osobnom živote s potrebou vytvárať pevné, trvalé vzťahy s inými ľuďmi -. Je to vážny odkaz pre súčasnosť spojený s otázkou, že keď je rodina základom spoločnosti a menia sa jej normy

a stabilita, mení sa spolu s ňou aj stabilita spoločnosti a jej perspektíva ? Uvedená skutočnosť je spojená s celkovou výchovnou a socializačnou funkciou rodiny a jej starostlivosťou o deti a hlavne so starostlivosťou o ich vývin, poskytovanie vzorov v línii vyrovnaného a súhlasného vzťahu medzi rodičmi, lásky a dôvery voči dieťaťu, bezpečnosti a ochrany poskytovanej rodičmi a priamej, otvorenej výchovy. Nedostatočné fungovanie a pôsobenie rodiny má dopad na citový chlad, rodinné konflikty, generačné rozpory, ekonomické problémy alebo nadsadený konzum. Všetko sú to súvislosti celkového prínosu a významu rodiny do života každého jednotlivého dospelávajúceho v jej pozitívach, problémoch, súvislostiach a perspektívach.

Celkovo analyticko-syntetický text habilitačnej práce predstavuje, v podaní PaedDr. E. Mendelovej, PhD., objektívny obraz o rodine a potrebách prepojenia rodinného a spoločenského života, jednoznačne naznačujúcich jej nezameniteľnú úlohu. Dobro a kvalitne spracovaná teória o rodine, jej funkciách, premenách a porovnaniach vhodne korešponduje s realizáciou a interpretáciou výsledkov z empirického výskumu pri stanovení výskumnej hypotézy v znení: „ Predpokladáme štatisticky významný rozdiel v názoroch respondentov na aktuálne zmeny v rodinnom správaní vzhľadom na ich generačnú príslušnosť “ (s. 88). Aj keď hypotéza mala byť formulovaná ako vzťah dvoch premenných predsa vystihuje podstatu riešenej problematiky a východiskovú pozíciu k organizácii, realizácii a interpretácii výskumných postupov a zistení. V nadväznosti na stanovenú hypotézu a cieľ výskumu – zmapovať názory verejnosti na aktuálne trendy v rodinnom správaní z pohľadu troch generácií – boli výskumné aktivity orientované na zisťovanie názorov, skúseností a prístupov rodičov detí, vysokoškolákov a starých rodičov k zmenám, situácii a hodnotám rodín v súčasnosti. Čiastkové ciele sú orientované na zisťovanie názorov respondentov na hodnoty a normy týkajúce sa partnerského života, rodičovstva, deľby práce v rodine, rol matky a otca a zisťovanie existencie medzigeneračných názorov na rodinné správanie. V spojitosti stanoveného výskumného cieľa a hlavnej hypotézy je v texte habilitačnej práce rozpracovaná metodológia a metodika výskumu viazaná na uplatnenie literárnej metódy v teoretickej časti a metód dotazníka, štatistiky a porovnávania v realizácii empirickej časti. Uvedené metódy sú spojené s okruhmi skúmania ako je hodnota rodiny, hodnota manželstva, rodičovstva a bezdetnosti, deľby práce a rodičovských rol v rodine. Na otázky k týmto okruhom výskumného záujmu sa vyjarovali respondenti zo všetkých troch vekových skupín. V ich stanoviskách sa prejavovali spoločné i rozdielne pohľady v zmysle ich skúseností, hodnotovej orientácie i prístupu k životu v rodine. Výsledky, stanoviská a porovnávania v texte sú vhodne doplnené tabuľkami a grafmi, čo habilitačnej práci pridáva na kvalite a prehľadnosti. Ale pri tomto porovnávaní a hodnotení názorov a stanovísk respondentov predsa len chýba výraznejšia syntéza zistených faktov, ich podmienenosť a dôsledky v uvažovaní každej skupiny respondentov. Aj v situácii, že stanovená hypotéza bola potvrdená. Všeobecnejšie je požadovaná syntéza realizovaná v štvrtej kapitole habilitačnej práce, predovšetkým v odporúčaníach na skúmanie a podnety rodiny v odbornoteoretickej a výchovnej rovine v škole a v rodine, v rovine prípravy učiteľov a v rovine spoločenskej praxe. Aj keď nie je možné pre rodinu realizovať konkrétne a pevné závery a odporúčania, lebo je to uzavretý systém, je nutné vyjadriť pozitívne konštatovanie, že rodina si pri všetkých zmenách jej funkcií zachovala stále funkciu a úlohu prvotnej

výchovy, socializácie a zabezpečenia citového uspokojenia pre všetkých členov rodiny. Zároveň potvrdzuje fakt a poznanie, že budúcnosť každej spoločnosti závisí od stavu, v akom sa nachádza rodina.

Súhrnne je potrebné konštatovať, že spracovaná habilitačná práca poskytuje hodnotnú analýzu a obraz rodiny v súčasnosti, jej spoločenského významu, ale aj potrebu prepájania hodnôt starších a mladších generácií v zmysle upevňovania významu a sily rodiny v spoločnosti. Text je spracovaný dobrým, výpovedným štýlom, precíznou odbornosťou a objektivnosťou, k čomu prispelo predovšetkým vhodné prepojenie teoretickej a praktickej časti habilitačnej práce. Vyjadrujem presvedčenie, že po určitých úpravách a výraznejších analýzach a syntéze výskumných výsledkov, nielen porovnávajúcich, bude vhodné habilitačnú prácu publikovať ako ďalší príspevok pedagogickej vedy do nekonečného procesu riešenia problematiky rodiny. Ale zároveň predkladám, do diskusie a vyjadreniam habilitantky, aj ďalšie otázky nasledovne :

1. Predpokladáte, že prenášanie pozitívnych skúseností a názorov z generácie na generáciu pozitívne ovplyvní ďalšiu stabilitu rodiny ?
2. Vo všeobecných záveroch textu konštatujete rad stanovísk – sú platné len pre západnú civilizáciu, alebo by mohli byť aplikované aj do iných, hodnotovo odlišných, civilizácií ?
3. Z textu habilitačnej práce viac vyznieva rodinný vplyv na výchovu a správanie sa detí, ale ako hodnotíte aj jej možný a potrebný vzdelávací vplyv ?
4. Ako predpokladáte približovanie rodiny deťom v podmienkach výchovy a vzdelávania v škole ?

K spracovanému textu habilitačnej práce a jeho hodnoteniu dodávam konštatovanie, že pri kontrole originality vystúpila hodnota zhody na 32, 11 %, ale pri jednotlivých položkách zhody sú uvedené jednoznačné odkazy a citácie z literárnych prameňov. Uvedené percentá sú spojené s preferovanou témou spracovávaná a s poznaním, že k riešenej problematike rodiny existuje množstvo domácich i zahraničných vedeckých a odborných prác, ktoré habilitantka dobre pozná a pracovala s nimi počas spracovávania textu.

Na základe súhrnného hodnotenia textu habilitačnej práce odporúčam, po úspešnej obhajobe habilitačnej prednášky a habilitačnej práce, navrhnúť PaedDr. Eleonóre Mendelovej, PhD. vedecko-pedagogický titul docentky vo vednom odbore pedagogika.

V Trnave dňa 10. apríla 2019

prof. PaedDr. Ján Danek, CSc.
oponent